

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

Yayın Komisyonu

Prof. Dr. Hüseyin ATAY (Dekan)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Doç. Dr. Beyza BİLGİN

Doç. Dr. Günay TÜMER

Doç. Dr. Rami AYAS

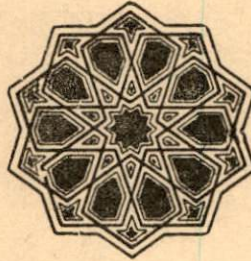
Makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIV

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>İslamda Hayır İşleri</i>	1
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Medreselerin Gerilemesi</i>	15
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Temizlik ve Çeşitleri</i>	57
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Garânik Meselesinin İstismar- cuları</i>	69
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>İnsan Olma Yolu</i>	93
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Terbiye Kuralları</i>	127
Prof. Dr. Hikmet TANYU, <i>Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri</i>	151
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU, <i>Anayasanın Sosyo-Juri- dik Eleştirisi</i>	163
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Okulda Çocuğun Düşünce ve Davra- nışını Etkileyen Faktörler ve Rehberlik</i>	167
Doç. Dr. Neda ARMANER, <i>Çocukluk Dönemi Dini</i>	175
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Ateizm ve Çıkmazları</i>	187
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Din ve Felsefeye Göre Tanrı</i>	205
Doç. Dr. Mehmet DAĞ, <i>Kelâm ve İslâm Felsefesinde Hareket Ku- ramı</i>	221
Doç. Dr. Ethem RUHİ FIĞLALI, <i>İbn Sadru'd-din Eş-Şirvânî ve İtikâdî Mezhepler Hakkındaki Türkçe Risâlesi</i>	249
Doç. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI, <i>Tercümânü'l-Ümem</i>	277
Doç. Dr. Kemal IŞIK, <i>Mutezile'nin İlk Kurucusu Vâsıl B. Ata ve Büyük Günah Meselesi</i>	337
Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>Anadolu Selçukluları Devrinde Ti- cari Hayat</i>	359
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>İslam Hukukunda İctihad ve Taklid Problemi</i>	375

	<u>Sayfa</u>
Doç. Dr. Cihad TUNÇ, <i>Töbe Hakkında Bazı Meseleler</i>	389
Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Tasavvuf</i>	413
Ass. Münir ATALAR, <i>Osmanlı Padişahları</i>	425
Dr. Mehmet BAYRAKDAR, <i>Yeni Felsefe ve Yeni Felsefeciler</i> .	461
Doç. Dr. Beyza BİLGİN, <i>Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri</i>	469
Ass. Ruhi KALENDER, <i>15. Yüzyılda Arapça Musiki Terimleri ve Türkçe Karşılıkları</i>	485
Esat KILIÇER, <i>İslâmda Aile Plânlaması</i>	491
Dr. M. Cemal SOFUOĞLU, <i>Şia'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri</i>	533
I. GOLDZİHER, <i>İslamiyetin İlk Zamanlarında Zühd.</i> Çev. Dr. Hayrani ALTINTAŞ	539
Afif Abdu'l-Fettah TABBARA, <i>Hız. İbrahim (A.S.) Çeviren Dr. Mehmet AYDIN</i>	547
Antoine VERGOTE, <i>Ergenlikte Din.</i> Çev. Dr. Erdoğan FIRAT ..	583
Muhammed TALBI, <i>Bid'atlar</i> Çev. Dr. Mehmet ŞİMŞEK	593
Louis GARDET, <i>İslâm "Din İlimleri" İçinde İlm-i Kelâmın Yeri Üzerinde Bazı Düşünceler</i> Çev. Dr. M. Sait YAZICIOĞLU .	609

KİTAP TANITMA

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>İslamic Medicine</i>	621
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>Fıkhu'l-İmam el-Evzâ'i Evzâ'i. Evvelu Tedvin Li-Fikhi'l-İmam</i>	623
Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU, <i>İslam Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Problemi (Mutezile Çözümü)</i>	627
Ahmet KOCA, <i>Fakültemiz Kütüphanesine Gelen Kitap ve Dergiler</i>	631

Chikh BOUAMRANE, *İslâm Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Problemi* (Mutezile Çözümü), "Le Problème de la Liberté Humaine dans la Pensée Musulmane" (Solution Mutazilite); Roger ARNALDEZ'in önsözü ile, Etudes Musulmanes serisinden, Paris, Librairie Philosophique J. Vrin, 1978, 377 sayfa.

Chikh Bouamrane'nın bu eseri, Sorbonne (Paris IV) Üniversitesi profesörlerinden Roger Arnaldez'in bir önsözü ile başlamaktadır. Arnaldez önsözünde, insan hürriyeti kavramının, felsefecileri olduğu kadar kelâmcıları da meşgul ederek, insan düşüncesinin, üzerinde çok fazlası ile durduğu bir konu olduğuna dikkatleri çekiyor. Yazarın, büyük mutezili bilginlerinin elde mevcut eserlerine dayanarak, kesin ve net sonuçlara vardığına işaret ederek, bazı müsteşriklerin fikirlerini reddettiğini de kaydediyor.

Eser başlıca 5 ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm giriş mahiyetinde bazı mülâhazaları (Considerations Preliminaires, ss. 15-103) ihtiva etmektedir. Beş kısma ayrılan bu bölümün birinci kısmında tarihi bazı malûmatlar veren yazar, harici, mürcii ve cebriye'nin tavırlarını belirledikten sonra, mutezilenin doğuşu ile mutezile-emeviye ve mutezile-hâşimiye arasındaki ilişkilerden bahsediyor. İkinci kısımda cebriye, hanbeliye, eş'ariye ve sufiye gibi çeşitli doktrinlerin kaynakları hakkında bilgiler verdikten sonra üçüncü kısımda dış tesirleri inceler. Mutezile ekolü üzerindeki yunan felsefesi, hıristiyan tesiri ve düalistlerin doktrinleri ile olan ilişkilerden bahseder. Dördüncü kısımda mutezile'nin metodolojisini tetkik eden yazar, İslâm düşüncesini çok etkileyen bu ekolün metotlarını, çeşitli yönleri ile ele almaktadır. Beşinci ve son kısımda da temel metinler üzerinde durur. Mutezili ve mutezili olmayan temel metinleri iki bölüm halinde inceleyen yazar, eserinde bu temel metinlerden çok istifade etmektedir.

İkinci bölümde, insanın davranışlarında baskı altında olmadığı hususunu inceler (L'homme n'est pas contraint d'agir, ss. 105-171). Yazar bu bölümün birinci kısmında kaza mefhumunun tenkidini yapmaktadır. Kader üzerindeki hadislerin tahlili ve davranış hürriyeti ile

İlgili ayetler de bu kısımda incelenmektedir. İkinci kısımda keşb teorisi üzerinde durulmakta, bu husustaki mutezile ve eş'ariyenin anlayışları tahlile tabi tutulmaktadır. Üçüncü kısımda kötü ve doğrulanışı ele alınmakta, kötünün insan fiili olduğu ve Allahın kötü bir fiilde bulunmaya gücünün olup olmadığı sorusu incelenmektedir. Dördüncü kısım da ıstırap ve izahına ayrılmıştır. Bu bölümün son kısmında da sorumsuz varlıklar incelenmektedir. Uyuyan ve dalgın bir insanın durumu ele alındığı gibi, delinin durumu da incelenmektedir.

Üçüncü bölüm insanın davranışlarında hür olduğuna dairdir. (L'homme est libre d'agir, ss. 173-229). Bölümün birinci kısmında davranışın kapasitesi üzerinde durulmaktadır. İkinci kısımda Allahın ve insanın karşılıklı güçleri incelenmekte olup, üçüncü kısımda da irade ve hürriyet kavramları üzerinde durulmaktadır. Allahın iradesinin analizi ve muhtevası incelendikten sonra, dördüncü kısımda hür seçim konusu işlenmektedir. Seçimdeki hürriyet çeşitli yönleri ile ele alınmaktadır. Beşinci kısımda insanın fiilleri ve durumu üzerinde durulmakta, bu arada fiillerin niteliği ile iradeye taalluk eden ve etmeyen fiiller üzerinde durulmaktadır.

Dördüncü bölümde de hürriyet ve sorumluluk (Liberté et Responsabilité, ss. 231-294) incelenmektedir. Bu bölümün birinci kısmında akıl ve ahlâk düşüncesi üzerinde durulmaktadır. İkinci kısımda sorumluluk ve vicdan hürriyeti üzerinde durulan yazar, üçüncü kısımda bilgi ve günah kavramları üzerinde izahatlar veriyor. Dördüncü kısımda hürriyet ve yardım, beşinci kısımda da hürriyet ve müeyyide hususlarında aydınlatıcı malumatlar verilmektedir.

Beşinci ve son bölümde mutezilenin yayılması incelenmektedir (Diffusion du mu'tazilisme, ss. 297-350). Bu bölümün birinci kısmında mutezile ile sünnilik arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Hanbeli ortamının açılışı, eş'ariliğin gelişmesi ve mutezile dışındaki diğer sünni ekoller incelenmektedir. İkinci kısımda da mutezile ve ondan ayrılan diğer ekoller üzerinde durulmaktadır. Bu kısımda mutezile ve şia, mutezile ve hariciler, mutezile ve sufiler üzerinde durulmaktadır. Üçüncü kısımda mutezile ve felsefe konusu işlenmektedir. Burada İbni Rüşd'ün mutezileye ait eserleri tanıyıp tanımadığı sorusuna açıklık getirilmeye çalışılmış, mutezile ve hıristiyan düşüncesi ile mutezile'nin çağdaş felsefe karşındaki durumu ele alınıp incelenmiştir. Dördüncü kısımda mutezilenin yenilenmesi üzerinde durulmaktadır. İlk neo-mutezili eğilimlerden sonra, Muhammed Abduh ve mutezile ile Muhammed İkbâl ve mutezile incelenmiş; İkbâl sonrası felsefe ile mutezile arasındaki ilişkiler tetkik

edildikten sonra yazar, mutezile üzerindeki araştırmalarda görölen gelişmeler üzerine dikkatleri çekmiştir. Beşinci ve son kısımda da sonuç ve perspektifler ele alınmıştır. Bu kısımda yazar mutezileye yöneltilen tenkitlerden, yapılan olumlu katkılardan ve mutezilenin aktüalitesinden bahsederek bu bölümü bitirmektedir.

Bibliyografya ve kısaltmalardan sonra (ss. 351-357) özel isim endeksi (ss.359-366), teknik terim endeksi (ss. 367-368), Kur'an ayetleri endeksi (ss. 369-372) ile eser son bulmaktadır.

Şunu belirtmek gerekir ki, yazar eserinde Mutezileyi çok yüceltmekte ve İslâm düşüncesindeki yenileşme hareketinin, Mutezile düşüncesinden kaynaklanabileceği görüşünde olduğunu hissettirmektedir. Probleme bu tarz bir bakışın, ilmî objektiflikle nasıl bağdaştırıldığı, üzerinde düşünölecek bir husustur.

Herşeye rağmen ihtiva ettiği konular bakımından hayli enteresan bir araştırma olan bu eser, son zamanlarda mutezile üzerinde yapılan ilginç çalışmalarından birisidir. Bulunan son mutezili kaynakları da gözden geçiren yazar, "insan hürriyeti" gibi zor ve karmaşık bir konuyu sistematik bir şekilde ve kolay anlaşılabilir bir üslupla ele almış ve bu konuda çok faydalı bir eser meydana getirmiştir diyebiliriz.

Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU